

uspešnim nastavkom doprinosa etnologiji smrti i umiranja koju su započeli Bandić i Čolović i predstavljaće nezaobilaznu literaturu za sve buduće autore zainteresovane za ovu temu. Veoma ličan pristup pisanju i propuštanje ideja i rezultata istraživanja kroz filter ličnog iskustva, daje posebnu dimenziju i dubinu radu, koja može delovati jako podsticajno za čitaoce koji se prvi put susreću sa ovakvom problematikom, istovremeno nudeći novi referentni okvir i veliki broj inovativnih ideja i predloga stručnoj čitalačkoj publici.

Mladen Stajić

Svakodnevice kao polje kulturnih promena

Povodom knjige *Čitanje svakodnevice*, Džo Moran. Beograd: Biblioteka XX vek, 2011.

Značenje svakodnevice u kolokvijalnom govoru često se povezuje sa pojmovima "banalno", "dosadno", "istovetno", "konstantno", što ukazuje na doživljaj svakodnevnog života kao postojane pozornice na kojoj se odvijaju lične, kulturne i društvene promene. U naučnom diskursu, pak, svakodnevice predstavlja plodno istraživačko polje, sa naglašenim osvrtom na njenu dinamičnu stranu koja kontinuirano inspiriše i generiše nove perspektive i tretmane ove problematike. Studija "Čitanje svakodnevice", profesora anglistike i amerikanistike Džoa Morana, predstavlja još jedan doprinos u tom smislu. Autor svakodnevnicu posmatra kroz naizgled banalne, repetitivne činove poput čekanja u redu, putovanja na posao, rada u kancelariji. Osnovna teza od koje autor polazi svakodnevni život tumači kao "mikropolitiku" koja nastaje kao rezultat kulturnih procesa i stoji kao protivteža "makropolitici". Moranova studija je sastavljena od šest poglavlja i obogaćena brojnim primerima koje autor crpi poglavito iz perspektive svakodnevnog života "prosečnog" Britanca, a zatim analizira i upoređuje sa saznanjima do kojih su došli autori poput Mišela de Sertoa, Anrija Lefevra, Zigfrida Krakauera, Marka Ožea i drugih.

Svakodnevice i studije kulture

Prvo poglavlje knjige (*Uvod – čekanje u redu, studije kulture i svakodnevice*) otpočinje sagledavanjem svakodnevice kao simboličkog polja analizom postojećih normi koje se tiču "čekanja u redu" i ponašanja na autobuskim stajalištima. Oslanjajući se na studije Žan-Pola Sartra i Anrija Lefevra, Moran pravi jedan iskorak kada je reč o "čitanju svakodnevice" i pitanje svakodnevnog ponašanja i ustrojstva ljudi posmatra radije kao problem sam po sebi, nego kao

zgodan primer za promišljanje šire politike i filozofije (10). Nakon sprovedenih opservacija u Liverpulu i Londonu, autor zaključuje da "autobuski red podseća na to da čak i najbanalnija rutina sadrži složenu politiku prostora i kulturna značenja" (11), te da čekanje na autobus "može otkriti neslućenu povezanost svakodnevnog iskustva sa kulturnim predstavama, pitanjima moći, resursa i politike" (22). Pored razmatranja reda, kao sociokulturnog fenomena, Moran svoje istraživačko polje proširuje i na "čitanje" autobuskih stajališta kao pokazatelja odnosa "makropolitike" prema "mirkopolitici". Na taj način pokazuje kako se razvoj privatnog kapitala i tržišne ekonomije odrazio kroz "kolonizaciju gradskog pejzaža od strane tržišta" (12). Naime, tokom osamdesetih godina dvadesetog veka, u Velikoj Britaniji vlast nad autobuskim stajalištima osvojile su privatne reklamne kompanije i time zadrle u "sferu svakodnevnog".

Bitan pomak u svojoj analizi autor prezentuje kroz analizu načina na koje oficijelni diskurs (vladajuće strukture, mediji) konstruiše normative svakodnevne i pojmove kao što su "svakodnevni život", "prosečni građanin", "obični ljudi" i sl. U doba tačerizma, poželjna svakodnevica se sastojala od ključnih elemenata kao što su pitanje kućevlasništva, posedovanje automobila, formiranje nove kategorije žitelja koji su nastanjivali predgrađa i tome slično. Moran ove tendencije "čita" kao želju vlasti da putem pomenutih elemenata, "modernizaciju" predstavi kao neminovni, odnosno "prirodni" proces (34). Značaj ovakve perspektive se može očitati u tome što se svakodnevica često tumači odvojeno od politike, dok se ovom prilikom ukazuje na manjkavost takve perspektive i insistira na gledištu prema kojem kultura svakodnevica poseduje sposobnost da proizvodi sopstvene mitologije, kao što je i "mit lažne normativnosti običnog života", koji ima ulogu da pojača i odeli domen političkog od nepolitičkog (49).

Mesta i nemesta svakodnevne

U narednom delu knjige, Moran razmatra svakodnevni život na primerima onoga što određuje kao "mesto" (poput kancelarijskog ili stambenog prostora) i onoga što percipira kao "nemesto" oslanjajući se na Ožea (npr. autoput). Primer kancelarije je interesantan jer predstavlja nešto što je vrlo široko rasprostranjeno, a samim tim i šire primenljivo. Na primeru kancelarije kao radnog prostora u kome svakodnevno boravi veliki broj zaposlenih, autor razmatra pitanja globalizacije i etosa menadžerske kulture. Uz pomoć teorijskih stanovišta Zigfrida Krakauera, Moran analizira fenomen kancelarijskog (ne) života kroz seriju *The Office* i film *The Office Space*, odn. pokušava da apstrahuje karakteristična pravila ponašanja na radnom mestu, kao i odnos nadređenih i podređenih. Jedan od zaključaka koji proističu iz analize tiče se promenjenog odnosa između šefova i njihovih zaposlenih, a glasi da se "na modernom radnom mestu, vlast (se) ne vrši

direktnom prinudom već blagoglagoljivom retorikom koja prikriva protivurečnost kancelarijskog života" (90). Pored kancelarije, Moran i sam čin putovanja na posao uzima u obzir te posmatra kao jedan oblik "radnog mesta" u svojoj analizi londonske podzemne železnice kao visoko standardizovane sredine.

Nasuprot "mestima" svakodnevice, Moran se u ovoj knjizi bavi i tzv. nemestima. Mark Ože termin nemesta upotrebljava za sva bezlična i jednolična mesta kao što su supermarketi, aerodromi, autoputevi, hoteli i sl. Iako usvaja ovakvo značenje, Moran mu pridodaje još jednu dimenziju te nemesta sagledava kao *mesta* kulturne politike (181). Svoja razmišljanja je izložio na primeru britanskog autoputa *M25* rekonstruisanjem narativa od njegove izgradnje do aktuelnih simboličkih značenja koja mu korisnici pripisuju. Kako ni autoputevi nisu u potpunosti izolovane kategorije, tj. podizani su u određenim, prethodno odabranim lokacijama, te upravljani ka konkretnim gradovima, autor se latio proširivanja analize u tom pravcu – sagledavanjem kultura koje se nalaze pored tih puteva (npr. servisne stanice, restorani). Posebnu pažnju Džo Moran poklanja fenomenu formiranja novih gradova, pri čemu analizira oficijelne narative u vezi s tim. Uprkos tome što su veštačke tvorevine lišene identiteta (makar u prvo vreme) "dugo posle svog osnivanja, novi gradovi nastavljaju da budu znaci onoga što svakodnevni život treba ili ne treba da bude, pa stoga nije lako odvojiti njihov nastanak i razvoj od mitologija koje ih okružuju" (223).

* * *

Svakodnevica usled svoje etikete "banalnog" može istovremeno biti i zahvalna i nezahvalna tema naučnih istraživanja. Džo Moran teškoću "čitanja svakodnevice" vidi u vrlo prisutnoj tendenciji da se svakodnevica odvaja i nezavisno posmatra od istorijskih promena, čime se zapravo banalizuje data problematika (307). Iznoseći pregršt primera sa kojima se Britanci susreću u svojoj lokalnoj sredini, autor uspeva da svakodnevni život prikaže kao podjednako bitno polje političkih i kulturnih previranja, čime naglašava i dijahronu perspektivu svakodnevice. Naposletku, svakodnevni život kao tema može biti interesantna i privlačna ne samo onima koji se njome profesionalno bave već i onima koji je samo žive.

Marija Ristivojević